

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Anny Pająk

„Determinanty lokalizacji przemysłów kreatywnych w Polsce”

napisanej pod kierunkiem promotora naukowego dr hab. Wiesława Macierzyńskiego prof. UTH, oraz promotora pomocniczego dr Anety Kosztowniak, na Wydziale Ekonomii i Finansów Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu

Celem recenzji jest ocena, czy rzeczona rozprawa doktorska spełnia wymogi stawiane w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym (Dz.U. z 2007r. poz. 1789) w związku z art. 179 z dnia 3 lipca 2018r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018r. poz. 1669).

1. Wybór tematu i założenia badawcze

Przemysły kreatywne utożsamiane są ze stosunkowo nowym sektorem światowej gospodarki. Sektor ten oparty jest na kreatywnych, innowacyjnych i wynikających z talentu działaniach twórców szeroko pojętej sztuki, mediów i projektowania. Podstawą do zaistnienia tych działań jest bogata i wielodyscyplinarna wiedza twórców sektora kreatywnego, w wyniku której wytwarzane i dystrybuowane są dobra oraz usługi o wysokiej jakości, atrakcyjnej i przemyślanej formie posiadające wartość dodaną. Pomimo tego, że kreatywność i jej różnorodne przejawy w ramach procesów społecznych nie są nowymi zjawiskami Autorka podjęła się próby opisanie ekonomicznego znaczenia kreatywności w różnych wymiarach, zarówno w kontekście przedmiotowym, przestrzennym, jak również stworzenia ram dla nowego sektora gospodarki, obejmującego kreatywne działalności. Jest to istotne, ponieważ mamy obecnie do czynienia z przechodzeniem od gospodarki industrialnej do nowego modelu gospodarki, która w coraz większym stopniu bazuje na wiedzy, nowych technologiach oraz wartościach symbolicznych.

Przemysły kreatywne mają też coraz większe znaczenie w polskiej gospodarce, a takie branże jak gry komputerowe, animacje cyfrowe, stają się „znakiem rozpoznawczym” polskiej gospodarki na arenie międzynarodowej. Również w przypadku kategorii *design*, która uznawana jest za wiodący sektor na światowym rynku przemysłów kreatywnych Polska zajmuje wysoką

pozycje wśród czołowych eksporterów w grupie gospodarek rozwiniętych. Można stwierdzić, że wzrost znaczenia przemysłów kreatywnych nie znajduje wystarczającego odzwierciedlenia w liczbie analiz ekonomicznych i badań nad przemysłami kreatywnymi i gospodarką kreatywną w Polsce. Przeprowadzana przez Autorkę analiza rozmieszczenia przemysłów kreatywnych w Polsce oraz determinant ich rozmieszczenia w części wypełniło lukę badawczą w tym obszarze badań. Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, proponowany temat pracy „Determinanty lokalizacji przemysłów kreatywnych w Polsce” uznaję za interesujący i aktualny zarówno dla rozwoju nauki, jak również z punktu widzenia jego wymiaru praktycznego.

Głównym problemem badawczym rozprawy była odpowiedź na pytanie: *Jakie czynniki ekonomiczne wpływają na lokalizację przemysłów kreatywnych w Polsce?*

Dla potrzeb jego realizacji Doktorantka sformułował następujące problemy częściowe wyrażone w postaci szczegółowych problemów badawczych:

- czy istnieje zróżnicowanie przestrzenne lokalizacji przemysłów kreatywnych w Polsce, a jeżeli tak, to jaki ma charakter ?
- jakie regiony charakteryzują się wysoką koncentracją przemysłów kreatywnych w Polsce ?
- jakie czynniki o charakterze ekonomicznym i społecznym determinują koncentrację przestrzenną przemysłów kreatywnych w Polsce ?

W odniesieniu do głównego pytania badawczego sformułowano cele badawcze pracy.

Celem głównym pracy była *identyfikacja czynników determinujących lokalizację przemysłów kreatywnych w Polsce.*

Sformułowanemu celowi pracy Doktorantka przyporządkowała następujące cele szczegółowe:

- ocena zróżnicowania przestrzennego lokalizacji przemysłów kreatywnych w Polsce,
- ocena koncentracji podmiotów przemysłów kreatywnych w Polsce,
- identyfikację czynników ekonomicznych determinujących koncentrację podmiotów przemysłów kreatywnych.

Cele pracy nawiązują do jej tematu, w większości, wpisują się w problematykę i tematykę ocenianej rozprawy, mają charakter rzeczowy, odpowiedni do poziomu i zakresu prowadzących rozważań, umożliwiają jednocześnie osiągnięcie celu głównego. Zastrzeżenie moje budzi jednak powtórzenie głównego oraz częściowych problemów badawczych w postaci sformułowanego następnie celu głównego i celów szczegółowych. Czy nie wystarczyłoby przedstawić wyłącznie cele pracy?

W pracy poddano weryfikacji następującą hipotezę główną:

Koncentracja przestrzenna podmiotów przemysłów kreatywnych w Polsce determinowana jest czynnikami ekonomicznymi, których oddziaływanie uzależnione jest od cech charakterystycznych podmiotów poszczególnych sektorów kreatywnych.

W celu przeprowadzenia procesu weryfikacji hipotezy głównej rozprawy Autorka sformułowała trzy hipotezy szczegółowe:

- a) Przemysły kreatywne w Polsce rozmieszczone są nierównomiernie a stopień ich koncentracji jest odmienny w zależności od prowadzonej działalności,
- b) Istnieje statystycznie istotna zależność pomiędzy potencjałem kreatywnym regionu a lokalizacją podmiotów przemysłów kreatywnych,
- c) Lokalizacja przemysłów kreatywnych w Polsce determinowana jest w znacznej mierze przez czynniki o charakterze ekonomicznym, choć stopień ich oddziaływania jest odmienny w zależności od rodzaju prowadzonej działalności.

Hipotezy badawcze nie budzą zastrzeżeń są poprawnie sformułowane i możliwe do weryfikacji. Korespondują też z postawionymi celami i pozwalają na skonkretyzowanie rozwiązania podjętego problemu badawczego.

Realizacji celów i weryfikacji hipotez pracy podporządkowano **zakres badań** oraz dobór **metod i narzędzi badawczych**. Autorka wykorzystwała metody analizy literatury i tekstów źródłowych i dokonała krytycznej analizy definicji i klasyfikacji przemysłów kreatywnych. Wykorzystała metody analiz statystycznych, podstawowych statystyk opisowych, wskaźników *Location Quoteint* oraz indeks *Giniego* do oceny zróżnicowania przestrzennego przemysłów kreatywnych na poziomie różnych jednostek terytorialnych. Opracowała wskaźniki syntetyczne kapitału terytorialnego w wymiarze regionalnym, stanowiące podstawę propozycji indeksu potencjału kreatywnego oraz powiązań tych wskaźników z lokalizacją przemysłów kreatywnych z wykorzystaniem metody miary syntetycznej Hellwiga oraz współczynnika korelacji *Pearsona*. Dokonała również estymacji modeli ekonometrycznych mających na celu identyfikację zależności pomiędzy określonymi czynnikami ekonomicznymi a koncentracją przestrzenną przemysłów kreatywnych w Polsce z wykorzystaniem modelowania ekonometrycznego danych panelowych. W ramach analiz empirycznych Autorka wykorzystwała wtórne dane statystyczne pochodzące z bazy Bank Danych Lokalnych GUS oraz Rejestru REGON, jak również międzynarodowe raporty i opracowania dotyczące przemysłów kreatywnych.

Należy zaznaczyć, że wybór zakresu badań oraz zaproponowany warsztat narzędziowy jest poprawny i ukierunkowany na realizację celów pracy. Wykorzystane w opracowaniu metody badawcze są zróżnicowane a pozyskane informacje pochodzą z wielu źródeł. Uważam jednak,

że metodyka badań powinna być przedstawiona zaraz po hipotezach badawczych, natomiast struktura pracy ukazana na końcu wstępu, a nie tak jak w pracy po hipotezach badawczych.

2. Struktura pracy i zawartość merytoryczna

Rozprawa doktorska mgr Anny Pająk składa się ze wstępu, czterech rozdziałów oraz podsumowania i wniosków. Łącznie z aneksem rozprawa liczy 235 stron. Bibliografia obejmuje 112 pozycji zwartych, 111 artykułów w wydawnictwach ciągłych oraz 58 raportów i opracowań. Kilkadziesiąt pozycji literatury jest w języku angielskim. W pracy zamieszczono 16 tabel oraz 14 rysunków, których umiejętne i prawidłowe rozmieszczenie znacznie wzbogaciły wysoką wartość poznawczą pracy, jednocześnie ułatwiając jej odbiór i przekaz.

Praca składa się z czterech rozdziałów, wprowadzenia i zakończenia.

Rozpoczyna się od wprowadzenia zawierającego uzasadnienie wyboru tematu pracy, cele oraz problemy badawcze, hipotezy, zagadnienia przedstawiające układ pracy oraz jej metodykę – 6 stron;

Rozdział 1. – Przemysły kreatywne w kreatywnej gospodarce – źródła koncepcji i podstawowe definicje – 61 stron;

Rozdział 2. – Przemysł kreatywny w ujęciu przestrzennym – 53 stron;

Rozdział 3. – Sektor przemysłów kreatywnych w Polsce – analiza przestrzenna – 36 stron;

Rozdział 4. – Determinanty lokalizacji przemysłów kreatywnych w Polsce – 47 stron;

Rozprawę kończą: podsumowanie i wnioski, bibliografia oraz odpowiednie spisy.

Oceniając strukturę pracy można stwierdzić, że jest ona spójna, logiczna, zgodna z regułami metodycznymi przyjętymi w naukach ekonomicznych. Zawiera przegląd i analizę dotychczasowej literatury przedmiotu ukazujące istotę kreatywności i jej miejsce we współczesnej gospodarce, a także charakterystykę gospodarki kreatywnej oraz przemysłów kreatywnych. Pewien niedosyt budzi brak dyskusji naukowej Doktorantki z poglądami prezentowanych autorów. Autorka łączy rozważania teoretyczne z analizą praktyczną, wywody o charakterze metodycznym z zagadnieniami o wymiarze aplikacyjnym. Problematyka podjęta w rozprawie mieści się w dyscyplinie ekonomia i finanse. Treść rozprawy zasadniczo jest realizacją problematyki postawionej w temacie. Pewnym mankamentem jest zróżnicowana wielkość poszczególnych rozdziałów rozprawy.

W **rozdziale pierwszym** Autorka przedstawiła istotę kreatywności, dokonała przeglądu definicji oraz teorii kreatywności, zaproponowała również autorską definicję kreatywności bazującą na dotychczasowych propozycjach definiowania i klasyfikacji przemysłów kreatywnych na świecie i w Polsce. Ukazała kreatywność we współczesnej gospodarce oraz koncepcję

kreatywnej gospodarki. Doktorantka dokonała bardzo gruntownego przeglądu definicji kreatywności. Przedstawiła definicje kreatywności jako synonimu postawy twórczej, jako „twórczość bez dzieł” odnoszącą się do twórczego myślenia, działania twórczych jednostek, twórczych operacji umysłowych czy też twórczego potencjału. Autorka ukazała również kreatywność wg paradygmatu kreatywnej jednostki, a następnie ukazała kreatywność z uwzględnieniem kontekstu społecznego, a co za tym idzie z założeniem, że kreatywność jest rezultatem interakcji i współpracy, oraz że wpływają na nią czynniki społeczne mające wpływ na jej rozwój. Z demokratyzacją pojęcia kreatywności wiąże się zagadnienie podejścia elitarnego i egalitarnego. Doktorantka przedstawiła również te dwa ujęcia kreatywności, wskazując, że podejście egalitarne oznacza rezygnację z przypisywania twórczych zdolności jedynie wybitnym elitom na rzecz uznania twórczego potencjału wszystkim reprezentantom społeczeństwa. Jednak przypisywanie zdolności do twórczej kreacji jednostkom o wybitnych zdolnościach, czyli podejście elitarne, wg Doktorantki nadal odgrywa istotną rolę w percepcji pojęć twórczości i kreatywności, jednocześnie podnosząc rangę kreatywności, jako istotnego elementu nie tylko produkcji kulturalnej, ale także różnym sektorom gospodarki.

Autorka wskazała na istnienie wielu typologii i podziałów teorii kreatywności. Cytując różnych autorów Doktorantka wyodrębniła różne grupy tych teorii wskazując podstawowe założenia i kluczowe koncepcje powiązane z danym podejściem badawczym. W kontekście znaczenia ekonomicznego kreatywności ważne jest również ukazanie jej powiązania z innowacyjnością. Autorka przedstawiła istotę innowacyjności oraz ukazała powiązania jej z kreatywnością.

W kontekście ekonomicznego aspektu kreatywności można zaobserwować jej wkład w rozwój przedsiębiorczości, sprzyjanie tworzeniu i dyfuzji innowacji, zwiększaniu produktywności i sprzyjaniu zrównoważonemu wzrostowi gospodarczego. Autorka podkreśliła znaczenie różnych typów kreatywności, takich jak kreatywność naukowa, technologiczna, ekonomiczna i kulturowa, jako determinant rozwoju społeczno-gospodarczego. Stwierdziła również, że od dwóch dekad możemy mówić już o powstaniu i funkcjonowaniu gospodarki kreatywnej, analiza której łączy wiele obszarów badawczych, począwszy od kreatywności, kultury i innowacyjności do rozwoju gospodarczego i konkurencyjności. Doktorantka ukazała również elementy budowy koncepcji gospodarki kreatywnej oraz elementy modelu gospodarki kreatywnej. Stwierdziła też, że gospodarka kreatywna i gospodarka oparta na wiedzy, wraz z tradycyjną gospodarką przemysłową, stanowią podstawę paradygmatu współczesnego rozwoju ekonomicznego.

Prowadząc dalsze rozważania Autorka dokonała charakterystyki przemysłów kreatywnych oraz przeglądu definicji tych przemysłów. Wskazała też pięć cech strukturalnych, które przyczyniają się do zdefiniowania przemysłów kreatywnych. Do cech tych zakwalifikowała kreatywność, własność intelektualną, wartość użytkową oraz metody wytwarzania. Doktorantka dokonała też charakterystyki poszczególnych sektorów przemysłów kreatywnych biorąc pod uwagę ich różne ujęcia. Uwzględniając ekonomiczne znaczenie i oddziaływanie sektora kreatywnego na procesy gospodarcze ukazała cztery modele przemysłów kreatywnych takie jak: model dobrobytu, model konkurencji, model wzrostu oraz model innowacji. Ukazała również wpływ poszczególnych modeli przemysłów kreatywnych na gospodarkę. Rozdział ten oceniam wysoko. Autorka w obszerny sposób przedstawiła zróżnicowane definicje i typologię kreatywności, gospodarki kreatywnej, przemysłów kreatywnych. Przedstawiła także zagadnienia związane z funkcjonowaniem produktów i usług kreatywnych w ramach współczesnych przemian społeczno-gospodarczych.

W **rozdziale drugim** Autorka przedstawiła przestrzenny wymiar przemysłów kreatywnych. Uznała, że organizacja przestrzenna aktywności ekonomicznej i gospodarka przestrzenna stanowią ważny obszar badań na gruncie nauk ekonomicznych i geografii ekonomicznej. Geografia przestrzenna uwzględnia wielokierunkowe zależności pomiędzy aktorami życia gospodarczego a przestrzenią. Do analizy lokalizacji przemysłów kreatywnych z powodzeniem można wykorzystywać również gospodarkę przestrzenną rozwijającą się współcześnie w wielu kierunkach, uwzględniającą działania związane z organizacją użytkowania przestrzeni na wielu płaszczyznach z uwzględnieniem wielu dyscyplin naukowych. Doktorantka, powołując się na wyniki badań wielu autorów, dokonała analizy porównawczej geografii ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. Następnie ukazała znaczenie przestrzeni jako pojęcia naukowego i społecznego oraz jako kategorii ekonomicznej. Przedstawiła trzy wymiary terytorium, którymi są trzy rodzaje przestrzeni: geograficzna, relacyjna oraz instytucjonalna. Dwie z nich, relacyjna i instytucjonalna decydują o tożsamości regionu, a w przestrzeni kluczowe znaczenie mają działania indywidualne jednostek, komponenty strukturalne instytucji społecznych, a także społeczna i systemowa integracja. Doktorantka słusznie stwierdza, że zmiany jakie zachodzą w gospodarce światowej, a przede wszystkim procesy globalizacji determinują również zmiany w decyzjach lokalizacyjnych przedsiębiorstw. Obniżenie kosztów transportu, komunikacji oraz znikanie kolejnych barier w przepływie czynników produkcji i handlu międzynarodowym sprawia, że zauważalna staje się tendencja do lokalizacji działalności produkcyjnej i usługowej w regionach słabiej rozwiniętych a z drugiej strony wzrasta rola obszarów metropolitalnych w kreowaniu postępu technicznego i rozwoju gospodarczego. Należy przy tym nadmienić, że praca

doktorska została ukończona jeszcze przed wybuchem pandemii koronawirusa i niektóre konkluzje Doktorantki mogą być już nietrafne, ponieważ można się obecnie spodziewać zahamowania procesu globalizacji. W dalszej części swoich rozważań Autorka przedstawiła zmiany, jakie zachodziły w teorii lokalizacji na przestrzeni wieków, ukazując jak w poszczególnych teoriach zmieniał się znaczenie poszczególnych czynników lokalizacji. Następnie, bazując na pracach różnych autorów, przedstawiła efekty lokalizacji uwypuklając teorię polaryzacji *Perroux*.

Przedstawiona przez Doktorantkę przemysłowa teoria lokalizacji posiada długą historię i jest już dobrze rozpoznana. Autorka postawiła jednak pytanie o możliwość wyjaśnienia przy pomocy tej teorii lokalizacji przemysłów kreatywnych, a także wskazać, jakie czynniki mogą wpływać na lokalizację tych przemysłów. Dotychczasowe badania nad lokalizacją przemysłów kreatywnych w Europie skupiają się na analizie dwóch zmiennych: liczbą firm z sektora przemysłów kreatywnych i wielkość zatrudnienia w sektorze przemysłów kreatywnych. Doktorantka przedstawiła wybrane wyniki badań dotyczących lokalizacji przemysłów kreatywnych w Europie i w Polsce. Można stwierdzić, że istnieje niewielka liczba badań lokalizacji przemysłów kreatywnych w Polsce i oryginalne analizy przeprowadzone przez Doktorantkę stanowią jej wkład w rozwój ekonomii. Autorka ukazała również wpływ sektorów przemysłów kreatywnych na rozwój regionalny. Za kluczowe kategorie analityczne służące do wyjaśnienia relacji między kreatywnością w rozwoju społeczno-gospodarczym uznała informację, wiedzę, kompetencje i kreatywność, którą uznała za kategorię „najwyższego rzędu”. Wskazała, że kreatywność jako zjawisko społeczne rozwija się przede wszystkim w regionach kreatywnych charakteryzujących się: wysokim poziomem kompetencji społecznych, funkcjonowanie wielu dziedzin działalności akademickiej i kulturalnej, doskonałymi możliwościami komunikacji, dostrzeganiem niezaspokojonych potrzeb w społeczeństwie i sytuację „niestabilności strukturalnej”, która ma ułatwić synergiczny rozwój. Autorka w swoich rozważaniach zwróciła również uwagę na koncepcje rozwoju opartego na kulturze. Koncepcje te zapewniają ramy do analizy wpływu kultury na rozwój regionalny. Autorka wskazała, że kulturowy mechanizm oddziaływania można traktować jako dwukierunkowy. Pierwszy związany jest ze strukturą przestrzenną kapitału ludzkiego kształtowaną zgodnie z kulturową kompatybilnością i zachętami ekonomicznymi. Drugi mechanizm oddziaływania kulturowego jest z kolei związany z kulturowo uwarunkowanym procesem podejmowania decyzji, w którym osoby o różnym pochodzeniu kulturowym współdziałają ze sobą i podejmują kluczowe decyzje dotyczące całej społeczności, w tym działalności gospodarczej.

Z ekonomicznego punktu widzenia relacja między kreatywnością a rozwojem gospodarczym, jego konkurencyjnością i atrakcyjnością lokalizacyjną nie jest oczywista. Dlatego też Doktorantka wskazała, że powinno się nie tylko mierzyć ekonomiczny efekt kreatywności, ale także cykl, w jakim kreatywność oddziałuje na procesy społeczne i gospodarcze. Analizę tych procesów można prowadzić wykorzystując indeksy kreatywności, które Doktorantka zaprezentowała w tym rozdziale. Ten rozdział również oceniam wysoko. Przedstawienie przez Autorkę przestrzennego ujęcia funkcjonowania kreatywności i przemysłów kreatywnych oraz istotnych czynników warunkujących ich rozwój w wymiarze regionalnym stanowiło podstawę dla wyodrębnienia istotnych determinant lokalizacji przemysłów kreatywnych w regionach.

W kolejnym **trzecim rozdziale** Autorka zaprezentowała wyniki badań empirycznych poświęconych analizie rozmieszczenia przemysłów kreatywnych w Polsce. Do analizy przemysłów kreatywnych w Polsce Autorka zaadaptowała *European Statistical System network on Culture*, która stanowi podstawę tworzenia statystyk przez Eurostat oraz GUS w Polsce. Zdaniem Doktorantki, mimo tego, że obecna klasyfikacja PKD 2007 nie umożliwia wyodrębnienia wszystkich branż i działalności znajdujących się w klasyfikacji *Ess-net Culture* wydaje się być najbardziej adekwatna do zaadaptowania w przypadku badań na gruncie polskim. Dane dotyczące liczby podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON oraz klasy PKD 2007 Autorka pozyskała z tego rejestru, pozostałe dane pozyskała z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (BDL GUS).

W pierwszej części analizy rozmieszczenia przestrzennego przemysłów kreatywnych w Polsce Autorka ukazała liczbę podmiotów przemysłów kreatywnych zarejestrowanych w polskich województwach. Przedstawiła również zmiany w liczbie podmiotów przemysłów kreatywnych w analizowanym okresie. W celu identyfikacji determinant lokalizacji przemysłów kreatywnych w ujęciu przestrzennym Autorka wykorzystwała współczynnik lokalizacji. Współczynnik ten stanowił podstawę dla oceny regionalnego zróżnicowania koncentracji podmiotów przemysłów kreatywnych w stosunku do ogólnej liczby podmiotów zarejestrowanych w danym województwie. W celu oceny dynamiki rozwoju przemysłów kreatywnych w Polsce Doktorantka przeprowadziła analizę zmian w liczbie rejestracji nowych podmiotów przemysłów kreatywnych w poszczególnych województwach w okresie czterech lat. Okres czteroletni jest zbyt krótki, aby pokazać tendencję zmian. Następnie Doktorantka dokonała analizy koncentracji przestrzennej przemysłów kreatywnych w podziale na branże. Ze względu na brak dostępnych danych statystycznych w podziale na branże na poziomie niższym niż województwa, Autorka uwzględniła te grupy działalności, które mogły zostać zakwalifikowane jako przemysły kreatywne całych działów PKD. Jednak takie ujęcie pozwoliło Doktorantce na ukazanie

rozmieszczenia poszczególnych działów przemysłów kreatywnych na poziomie podregionów i powiatów.

W celu wskazania miar nierówności rozkładu lokalizacji podmiotów kreatywnych w Polsce w układzie powiatowym Doktorantka wykorzystowała funkcję *Lorenza* oraz współczynnik *Giniego*. Narzędzia te wykorzystane zostały do oceny koncentracji przestrzennej sektora kreatywnego pod względem liczby podmiotów prowadzących działalność w danym powiecie. Wyniki badań dla różnych poziomów podziału terytorialnego pozwoliły na pozytywne zweryfikowanie pierwszej hipotezy szczegółowej pracy stanowiącej, że przemysły kreatywne rozmieszczone w Polsce rozmieszczone są nierównomiernie, a stopień ich koncentracji jest odmienny w zależności od rodzaju prowadzonej działalności. Ten rozdział również oceniam pozytywnie.

W rozdziale czwartym Autorka Doktorantka zaprezentowała wyniki badań empirycznych poświęconych analizie rozmieszczenia przemysłów kreatywnych w Polsce. Postawą do wyodrębnienia przez nią przemysłów kreatywnych dla celów badania była klasyfikacja *ESSnet-culture*, będącą podstawą statystyk Eurostatu. Autorka w celu analizy determinant lokalizacji przemysłów kreatywnych zastosowała podział sektorowy współdzielący określone cechy, mogące być postawą ich wyodrębnienia w ramach określonej grupy działalności. Wyodrębniła trzy sektory obejmujące m. in. działalność artystyczną, kulturę i sztukę, reklamę, architekturę itd. Przeprowadzona przez Doktorantkę analiza zróżnicowania regionalnego oraz czynników determinujących to zróżnicowanie staje się zagadnieniem istotnym nie tylko ze względu na społeczny i gospodarczy rozwój regionów, ale ze względu na to, że warunkuje ono zróżnicowany rozwój całego kraju. Prowadzone przez Autorkę analizy miały na celu identyfikację nie tylko poziomu zróżnicowania regionalnego, ale przede wszystkim czynników na nie wpływających, a tym samym warunkujących spójność terytorialną i zrównoważony rozwój w przyszłości. Doktorantka wykorzystwała w badaniach indeks potencjału kreatywnego regionów. Jego podstawę stanowią wskaźniki syntetyczne odnoszące się do różnych form kapitału terytorialnego województwa, które mogą zostać uznane za elementy tworzące potencjał rozwoju gospodarki kreatywnej w regionie, a tym samym za potencjalne czynniki rozwojowe i determinanty lokalizacji nowych podmiotów gospodarczych przemysłów kreatywnych. W badaniu zróżnicowania przestrzennego potencjału kreatywnego województw w Polsce Doktorantka wykorzystwała metodę taksonomicznego wzorca rozwoju, która umożliwiła stworzenie indeksu w postaci miernika syntetycznego na podstawie cząstkowych zmiennych diagnostycznych odnoszących się do poszczególnych aspektów analizowanego zjawiska. W zastosowanej metodzie *Hellwiga* Autorka wybrała zestaw cech statystycznych określających potencjał kreatywny województw w Polsce w podziale na sześć kategorii, takich jak: potencjał

gospodarczy, potencjał innowacyjny, kapitał kreatywny, kapitał ludzki, kapitał społeczny, kapitał kulturowy. Następnie stworzyła mierniki syntetyczne rozwoju potencjału kreatywnego województw, dokonała analizy zmian wskaźników syntetycznych i stworzyła ranking województw pod kątem wartości wskaźnika potencjału kreatywnego. Na kolejnym etapie procesu badawczego mającego na celu analizę statystycznej zależności pomiędzy obliczonymi wskaźnikami syntetycznymi potencjału kreatywnego oraz lokalizacją przemysłów kreatywnych w polskich województwach Doktorantka wyliczyła współczynnik korelacji *Pearsona* dla wskaźników syntetycznych oraz współczynników LQ przemysłów kreatywnych w polskich województwach. Uzyskane wyniki wskazały na znaczne różnice pomiędzy współczynnikami korelacji w zależności od analizowanego sektora, co stanowi potwierdzenie hipotezy o wewnętrznej różnorodności przemysłów kreatywnych. Dokonała również szczegółowej analizy wyników korelacji pomiędzy lokalizacją przemysłów kreatywnych a poszczególnymi cechami określającymi potencjał kreatywny województw.

W kolejnym etapie badań Autorka dokonała modelowania ekonometrycznego z wykorzystaniem danych na poziomie 380 polskich powiatów dla lat 2009-2018. W ramach analizy determinant lokalizacji przemysłów kreatywnych Doktorantka wykorzystwała dane panelowe uwzględniające dwa wymiary analizowanych zjawisk. Zmiennymi objaśnianymi były współczynniki lokalizacji przemysłów kreatywnych ogółem, z sektora działalności artystycznej, sektora kultury i sztuki, sektora mediów, produkcji dystrybucji treści kreatywnych, sektora usług kreatywnych, a także liczba nowo zarejestrowanych podmiotów przemysłów kreatywnych. Zmiennymi objaśniającymi były wskaźniki społeczno-gospodarcze z obszarów: ekonomiczne i instytucjonalne, urbanizacja, kapitał ludzki, kulturowe i społeczne. Wyniki estymacji wskazały, że współczynnik lokalizacji podmiotów uzależniony jest od zmiennych należących głównie do kategorii czynników o charakterze ekonomicznym i instytucjonalnym. Pewien wpływ na lokalizację przemysłów kreatywnych miał również wskaźnik liczby turystów, wskaźnik przedsiębiorczości, gęstość zaludnienia oraz poziom wydatków jednostek samorządu terytorialnego. Przeprowadzone w tym rozdziale badania lokalizacji przemysłów kreatywnych w Polsce oceniam bardzo wysoko.

Pozytywnie oceniam również ostatni fragment rozprawy doktorskiej, który stanowi **zakończenie**. Autorka odniósł się w nim do wszystkich kwestii zapowiedzianych w wstępie, w tym hipotez, celów i problemów badawczych. Wszystkie części, w przeważającym zakresie, stanowią zgodną, wzajemnie się uzupełniającą i logiczną całość, merytorycznie poprawną, podporządkowaną realizacji celu głównego. Można również zaznaczyć, że objętość pracy jest właściwa, wyczerpująca problematykę przedstawioną we wstępie, mieści się w zwyczajowo

przyjętych ramach rozpraw doktorskich z zakresu ekonomii. Wykorzystana w pracy literatura jest odpowiednia do poruszanej tematyki.

3 . Uwagi szczegółowe

Język pracy jest jasny i klarowny. Niektóre sformułowania budzą jednak pewne zastrzeżenia. W pracy występują też nieliczne błędy językowe.

str. 7 – akapit 2 21,8 mld zł proc. – chyba bez proc?

str. 17 – akapit 4, „...oraz cech charakterystycznych...” zmieniać na „...oraz cechach charakterystycznych...”

str. 34 – akapit 2, „... obu komponentów prowadzi do lub zwiększa...” prowadzi do czego?

str. 37 – akapit 1 „...skupiając się zarówno kreatywnych przedsiębiorstwach...” zmienić na „...skupiając się zarówno na kreatywnych przedsiębiorstwach...”

str. 79 – akapit 3 „...zarówno procesy globalizacyjne jaki i skutkuje...” zmienić na „...zarówno procesy globalizacyjne jak i skutkuje...”

str. 80 – akapit 3 „...do zagadnienia minimalizacji kosztów kontekście kosztów transportu...” zmienić na „...do zagadnienia minimalizacji kosztów w kontekście kosztów transportu...”

str. 94 – akapit 3 „...w ogóle (...) odnoszą się do, a tym samym...” Do czego się odnoszą?

str. 104 – akapit 1 „...lub dochodzi do nawet do ponad...” zmienić na „...lub dochodzi nawet do ponad ...”

str. 104 – akapit ostatni „...skala meso...” zmienić na „...skala mezo ...”

str. 162 – akapit 2 „... przemysłów kreatywnych an jego obszarze.” zmienić na „... przemysłów kreatywnych na jego obszarze.”

str. 162 – akapit ostatni „Zróznicowanie przemysłów kreatywnych...,” zmienić na ... „Zróznicowanie przemysłów kreatywnych...”

str. 177 – akapit 2 „...oraz ułatwiającego transfer...,” zmienić na „...oraz ułatwiającego transfer...”

str. 181 – akapit ostatni „...zatrudnienia w sektorach kreatywnych...,” zmienić na „... zatrudnienia w sektorach kreatywnych ...”

4. Strona formalna rozprawy

Recenzowana praca spełnia wymogi formalne stawiane rozprawom naukowym. Dotyczy to przede wszystkim rzetelnego udokumentowania wykorzystywanych źródeł bibliograficznych, poprawnego wykorzystania terminologii, umieszczenia odpowiednich wykazów i spisów (treści, literatury, tabel i rysunków). Przywoływanie źródeł literaturowych w pracy jest czynione w

sposób poprawny, podawane w spisach numery stron są aktualne, a zamieszczone rysunki i tabele klarowne. Całość pracy charakteryzuje poprawność formułowania myśli oraz logiczne interpretowanie wyników badań własnych. Zgłoszone uwagi odnośnie recenzowanej pracy mają w części swojej charakter dyskusyjny i nie rzutują istotnie na wysoką jej ocenę. Bardzo nieliczne błędy literowe nie burzą czytelności przedstawionych treści.

4. Konkluzja wraz z oceną końcową

Reasumując stwierdzam że, recenzowana rozprawa jest oryginalnym, interesującym i wartościowym rozwiązaniem zaprezentowanego w niej zagadnienia naukowego. W recenzowanej rozprawie Autorka wykazała się umiejętnością samodzielnego stawiania i rozwiązywania problemów naukowych, dojrzałością w zakresie prowadzonych badań empirycznych, kompetencją w interpretacji uzyskanych wyników, a także profesjonalizmem dotyczącym wnioskowania. Biorąc pod uwagę dobór tematu i założenia badawcze, strukturę pracy, zastosowane metody badawcze, jej wartość naukową i stronę formalną stwierdzam, że rozprawa mgr Anny Pająk „Determinanty lokalizacji przemysłów kreatywnych w Polsce” spełnia wymogi stawiane w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym (Dz.U. z 2007r. poz. 1789) w związku z art. 179 z dnia 3 lipca 2018r. przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r. poz. 1669). Wnioskuje do Rady Wydziału Ekonomii i Finansów Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu i dopuszczenie jej do publicznej obrony. Jednocześnie wnoszę w wyróżnienie pracy doktorskiej Pani mgr Anny Pająk.

Jakub Kraciuk

